

© *Маруцак О. В.*

Важно то, что в таких системах даже в состоянии равновесия возможны значительные конфликты с далеко идущими последствиями.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Арнольд В.И. Теория катастроф / Владимир Игоревич Арнольд.—М.: Наука, 1990.—С. 100 — 101.
2. Валлерстайн И. Неопределенность и творчество: исходные положения и выводы // Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века. [Пер. с англ. под ред. В.И. Иноземцева] / И. Валлерстайн. — М.: Логос, 2003. — С. 5 — 13.
3. Воробьев Н. Теория игр / Н. Воробьев // Философская энциклопедия в 5-ти томах / [Под ред. Ф.В. Константинова].— М.: Сов. энциклопедия, 1970, т. 5.—С. 208-210.
4. Гришин Н.В. Конфликт / Н.В. Гришин // Всемирная энциклопедия: Философия. [Гл. научн. ред. Грицанов А.А.]. — М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001.—С. 505-506.
5. Здравомыслов А.Г. Конфликт социальный / А.Г. Здравомыслов // Новая философская энциклопедия в 4-х томах / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд; Научно-ред. совет: предс. В. С. Степин, заместители предс. А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. — М.: Мысль, 2001. — Т. 2.—С. 301-303.
6. Козер Л.А. Функции социального конфликта / Л.А. Козер // Американская социологическая мысль: Тексты / [Под ред. В. И. Добренькова].—М.: Издание Международного Университета Бизнеса и Управления, 1996.—С. 542 — 556.
7. Курдюмов С.П. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем / Курдюмов С.П. — М.: ИПМ им. М.В.Келдыша АН СССР, 1990.—№45. — (Препринт / ИПМ им. М.В.Келдыша АН СССР).
8. Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика — теория самоорганизации: Идеи, методы, перспективы / С.П. Курдюмов, Г.Г. Малинецкий // Знание.—1983.—№ 2. — 64 с.
9. Майстровой А. Моменты истины / А. Майстровой // Век.—2010.—№ 41—42. — С. 12—14, 15—17.
10. Пригожин И. Природа, наука и новая рациональность / И. Пригожин // Знание: философия и жизнь.—1991.—№ 7.—С.32—35.
11. Самарский А.А. Вычислительный эксперимент и научно-технический прогресс / А.А.Самарский // Информатика и научно-технический прогресс.—М.: Наука, 1987.—190 с.
12. Сачков Ю.В. Конструктивная роль случая / Ю.В. Сачков // Вопросы философии.—1988.—№5. — 82 — 94.
13. Седов Л.А. Равновесие социальное / Л.А. Седов // Современная западная социология: Словарь / [Сост. Ю.Н. Давыдов и др]. — М.: Политиздат, 1990.—С. 28.
14. Сидорина Т. Философия кризиса / Т. Сидорина.— М.: Флинта: Наука, 2003. — 456 с.
15. Lash S. Sociology of Postmodernism / S. Lash.— L.: Routledge and Kegan Paul., 1990. — 216 p.
16. Toward a General Theory of Action. Ed by Parsons T. and Shils E. / Talcott Parsons, Edward A. Shils.— Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1951.—P. 395.

Маруцак О. В. — аспірант кафедри філософії і соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

УДК 300.3+301+930.1

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ЗАГАЛЬНОМУ ПЛІНІ ІСТОРИЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕОРІЙ

З'ясовано епістемологічні передумови впровадження в історичні дослідження такого феномену, як «історична пам'ять». Показані як мікроінтелектуальні передумови, пов'язані конкретно з еволюцією історичної науки в другій половині ХХ ст., так і макроінтелектуальні, пов'язані з глибокою трансформацією гуманітарної думки в цілому.

Ключові слова: історична пам'ять, винайдення традиції, «кінець історії», розпад часу прогресу.

РОЛЬ И МЕСТО ИССЛЕДОВАНИЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ В ОБЩЕМ ТЕЧЕНИИ ИСТОРИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИХ ТЕОРИЙ

Выявлены эпистемологические предпосылки внедрения в исторические исследования такого феномена, как «историческая память». Показаны как микроинтеллектуальные предпосылки, связанные конкретно с эволюцией исторической науки во второй половине XX ст., так и макроинтеллектуальные, связанные с глубокой трансформацией гуманитарной мысли в целом.

Ключевые слова: историческая память, изобретение традиции, «конец истории», распад времени прогресса.

ROLE AND PLACE OF RESEARCHES OF HISTORICAL MEMORY IN THE GENERAL FLOW OF HISTORICAL AND SOCIO-PHILOSOPHICAL THEORIES

The epistemological pre-conditions of introduction into historical researches of the phenomenon of «historical memory» are found out. Both micro-intellectual pre-conditions relating concretely to the evolution of historical science in the second half of the XX century and macro-intellectual, related to deep transformation of humanitarian thought generally are shown.

Keywords: historical memory, invention of tradition, «the end of history», disintegration of time of progress.

Інтерес до колективних уявлень (соціолог Еміль Дюркгейм) та колективної психології (Густав Лебон, Габріель Тард), що намітився ще в XIX ст., неминуче повинен був з'єднатися з дослідженнями в області пам'яті. Так пам'ять з точки зору колективного, а також зв'язків індивідуального і колективного, опинилася в центрі уваги психології та соціальних наук. Цікаві, але значною мірою забуті роботи включають, наприклад, книгу Стефана Чарновського, учня Е. Дюркгейма, що була присвячена дослідженню ролі культу Святого Патріка в Ірландії і пов'язаних з ним колективних спогадів і ритуалів у підтриманні ірландської ідентичності (1919); дослідження психолога Поля Жане, який підкреслював соціальний характер пам'яті, нерозривний зв'язок її з розвитком мови та представляв пам'ять специфічною дією, відмінною від автоматичного повторення, що призводить до утворення навичок (1927); висновки психолога Льва Виготського про те, що пам'ять набуває розповідної форми і цілком сформована культурними впливами (1929) [17]. Особливе місце в ряду подібних робіт належить працям Мориса Хальбвакса, французького вченого першої половини XX століття, представника школи Дюркгейма. У серії своїх статей про рушійні сили суспільної пам'яті (1925, 1941, 1950 (посмертно)), він робить наголос на соціальній зумовленості індивідуальної пам'яті та говорить, що пам'ять завжди виростає з групи, згуртованість якої вона підтримує. І саме для аналізу цієї суспільної складової автор використовує поняття «соціальні рамки» [15]. Хальбвас вводить у науковий обіг поняття «колективна пам'ять», яка представляється йому сукупністю спогадів, які суспільство в ту чи іншу епоху здатне відтворити у відповідності зі своїми духовними потребами. Паралельно з Хальбваксом природу і функції колективних спогадів вивчав в 1920-і роки Абі Варбург, німецький історик мистецтва. Варбург називає увесь фонд зображень і жестів, яким володіють і Захід, і Схід, а також той механізм, за допомоги якого вони з цією культурною спадщиною управляються, «соціальною пам'яттю», а саму культурну спільність - «співтовариством тих, що згадують» [1]. Деякі дослідники пов'язують теорію рушійних сил колективної пам'яті Хальбвакса з теорією антрополога Едварда Еванса-Прічарда, що досліджував способи функціонування соціальних та політичних інститутів племені нуер – одного з нілотських народів, - з метою відтворення моделі колективної пам'яті (1940) [16, с. 192]. Інші учені помітили схожість між дослідженнями Хальбвакса і англійського психолога Фредеріка Бартлетта. Експерименти Бартлетта, якого зазвичай вважають першим сучасним психологом, що звернувся до вивчення соціальної природи пам'яті, показали вирішальну роль групи в динаміці індивідуального запам'ятовування (1932) [17]. Роботи Хальбвакса довгий час відкидалися, але згодом, приблизно з 1980-х рр., здобули друге народження та стали сприйматися з бурхливим захватом істориками, які виявили в них керівні принципи своїх власних досліджень. Історики, слідом за Хальбваксом, прагнуть показати, що колективна пам'ять служить одним з «регуляторів соціальної поведінки», одним з механізмів підтримки в стабільному стані певної групової ідентичності» [10]. Колектив, проте, адаптуючи нові явища та ідеї, повинен періодично проводити переінтерпретацію минулого. Тому пам'ять постійно переструктурується під тиском модерних історичних репрезентацій – відповідно до поточних потреб і реалій, фактично перетворюючись на інституціоналізовану історичну пам'ять.

Патрик Хаттон, автор однієї із засадничих праць з історичної пам'яті (1993) [16], пише, що історики, починаючи з кінця 1970-х (Філіп Аріес) – на початку 1980-х рр. (Морис Агульон), почали вивчати історію пам'ятних практик (політики комеморації), які вони бачили як механізми політичної влади. На цьому благодатному ґрунті дослідники перемкнули свій історіографічний інтерес від політичної історії до культурної політики, від ідеології до символічних образів минулого, що служили цілям політичної пропаганди. Образи минулого, через які утверджується нова ідеологія, а не ідеї і події самі по собі, служили їм найважливішим матеріалом.

Далі автори подібно до Ерика Хобсбаума і його п'ятьох колег – чия багатоцитована антологія «Винайдення традиції» (1983) [3] є одним із прикладів перших кроків в цьому напрямі – продовжили тенденцію десакралізації традиції, шляхом зведення її до образів, через які вона була представлена. Винайдені традиції, згідно тези Хобсбаума, мають очевидні соціальні і політичні функції. Нові суспільства, чи кардинально трансформовані старі, які створюють нову культуру, замінюють історичну реальність штучно винайденими традиціями, що надають ілюзію зв'язків з минулим. Відбувається пошук ритуалів, церемоній, будь-яких інших прийомів, які зв'язують групу з минулим, а також націлені на «формалізацію» нових практик. До таких прийомів Хобсбаум відносить встановлення нових свят, викладання по нових шкільних підручниках, спортивні змагання, пошук нових героїв і символів – що обумовлює появу нової архітектури, а також масове зведення пам'ятників. Або, що буває частіше – переосмислюються вже наявні оповідання і потрібні герої та події минулого за допомоги традиції включаються в контекст сьогодення.

Недавнє зусилля здійснене П'єром Нора в його амбітному проекті «Місця пам'яті» (1984-1992), з метою документувати історію колективної пам'яті Франції, розкритої через її репрезентації, стверджує Хаттон, є вінчаючий момент в даній науковій традиції.

Перший нарис цих ідей Нора опублікував в колективній збірці «Нова історія» (1978), за яким прослідувала серія книжок «Місця пам'яті». Ідея книг у 1990-ті рр. знайшла послідовників в різних європейських країнах, зокрема, в Нідерландах, Італії, Німеччині. Нора і його колеги вважають, що пам'ять нації прикріплюється до так званих місць пам'яті. Це точки кристалізації колективної пам'яті та ідентичності: емблеми, пам'ятники та будівлі, інституції, девізи та історичні особистості. Вчорашні мнемонічні місця є сьогодні орієнтирами для істориків, що локалізують на карті безліч образів минулого, які коли-небудь з'являлися. «Нора ретроспективно простежує спочатку образи французької республіки дев'ятнадцятого століття, потім образи французької нації сімнадцятого і вісімнадцятого століття і, нарешті, ...образи народної культури середньовічної Франції... Описуючи виявлені тут образи, історики змушені визнати, що в деяких випадках мнемонічні місця можуть представляти різні, часом незв'язані між собою традиції, так як ці місця використовувалися неодноразово і абсолютно по-різному» [16, с. 45, 48-49].

Даний огляд треба доповнити згадкою про ще одну знакову роботу, що ставить загальнозначущу проблему відносин між історичним пізнанням та традиціями колективної пам'яті. У своїй роботі «Пам'ятай. Єврейська історія і єврейська пам'ять» (1982) [7] історик Йозеф Єрушалмі на прикладі долі єврейського народу порушує питання про розрізнення історичної традиційної та історичної наукової пам'яті. Вчений застосовує до історичного пізнання термін «історіографія» та відзначає, що остання «не є спробою відновити пам'ять, а являє собою дійсно новий рід пам'яті» [12, с. 557], так як представляє колективне минуле, з яким вже утрачено живий контакт. Заслуга Єрушалмі полягає у тому, що він звернувся до питання про силу дії історії, як науки, на всяку колективну пам'ять, що представлена будь-якою традицією. Так, згідно думки Єрушалмі, у ХІХ ст., з розвитком проекту Юдаїки, на зміну традиційної «провіденціальної концепції» єврейської історії (складання якої ніколи не залежало від істориків) «приходить поняття світської історії» [12, с. 556], яка заснована на історичному обґрунтуванні усіх істотних позицій традиції та розгортається в площині реальності наукової історичної пам'яті.

Таким чином, слід констатувати, що в історіографії 1980-х – початку 1990-х рр. намітився прорив до досліджень пам'яті: історики сконцентрували увагу на вивченні різних форм історичної пам'яті та механізмів її конструювання, тим самим започаткувавши новий жанр історичної науки.

Проте, треба зазначити, що до сих пір ще не достатньо вивчене питання про епістемологічні передумови впровадження в історичні дослідження такого феномену, як «історична пам'ять».

На нашу думку, поява інтересу до теми пам'яті у істориків була підготовлена передумовами різного типу. Наша мета – показати серед цих передумов як мікроінтелектуальні, пов'язані конкретно з еволюцією історичної науки в другій половині ХХ ст., так і макроінтелектуальні, пов'язані з глибокою трансформацією гуманітарної думки в цілому.

Огляд основної критичної літератури з даної проблеми дає нам можливість виділити декілька аспектів інтелектуальної культури 1960-1970-х рр., що створили теоретичне підґрунтя для вивчення історичної пам'яті.

П. Хаттон зазначає: інтерес істориків до проблеми пам'яті був значною мірою інспірований істориками ментальностей, роботи яких у 1960-ті рр. оживили французьку історіографію. Як помітив П. Нора, один з першовідкривачів в цій області, проблема пам'яті піднімає сьогодні перед історіографією питання, які минуле покоління істориків зв'язувало з ментальностями [16, с. 32-33].

До кінця XIX ст. у світовій історіографії панувала політична історія: у центрі уваги знаходилася держава та її правителі, а переважаючою формою історіописання була розповідь про значні події та значних людей. Політична історія засновувалася на позитивістському розумінні історії як послідовного та логічного процесу. У перші десятиліття нового XX століття Карл Лампрехт в Німеччині, Люсьєн Февр та Марк Блок у Франції, Льюїс Нам'єр та Річард Товні в Англії повели боротьбу проти старої, подієвої історії. До 1950-х рр. склалася нова парадигма у світовій історичній науці - «нова історія»: історія структур, а не подій, історія економічна і соціальна, історія «великої тривалості» (*la longue durée*, за виразом Фернана Броделя)» [9, с. 26]. За свідченням визнаного метра французької історичної науки Жоржа Дюбі, в 1960-і роки французькі історики, розчарувавшись «в можливостях економічної історії», що вивчала «структури», але була «знеособленою», втратила із виду реальну, живу людину, звернулися до вивчення історії ментальностей, ідейна основа якої була закладена в роботах Л. Февра і М. Блока, провідних учених «школи Анналів» [9].

Історики ментальностей запропонували перемістити центр тяжіння в дослідженнях від історії «героїв», правителів, державних діячів, мислителів – «до історії повсякденного життя різних соціальних прошарків і груп, пересічних людей суспільства в цілому» [5]; вони спробували відійти від вивчення пануючих ідеологічних систем та звернулись до аналізу тих ментальних форм та колективних уявлень, що визначали ставлення людей до світу та до самих себе.

Загальною для істориків ментальностей та істориків пам'яті виявилась тенденція деідеологізації знання. Проте перші були сконцентровані на пошуку уявлень і понять, що вирішально визначають свідомість і поведінку людини, але що лежать «нижче» пануючих ідеологічних систем. А інші – на викритті цих ідеологічних систем, що конструюють соціальну реальність, включаючи минуле, сьогодення та майбутнє. Хоча звернення до досліджень стереотипів мислення дозволило історикам прокласти дорогу в історію колективних ментальностей, вони рідко коли зв'язували це з обговоренням природи традиції (виключення складають окремі роботи М. Блока [2] та Ф. Арієса [16, с. 228-255]). Це потенційно давало змогу наблизитися до механізмів колективної пам'яті.

Ще одним кроком на зустріч історичним дослідженням пам'яті були методологічні новації в історичній науці, пов'язані з вивченням історії та культури неєвропейських народів. Британський історик Гвін Принс, оцінюючи погляд останньої генерації вчених на неєвропейську історію, твердить, що кожен європейський дослідник в колоніальну епоху описуючи неєвропейські суспільства підходив до них з щоразу новим наперед заданим образом про ці народи, їх суспільну структуру, модель влади, вигадуючи їхнє минуле. Починаючи з 1970-х рр. нове покоління дослідників, застосовуючи суворіші міждисциплінарні й лінгвістичні вимоги, заперечили основні європейські колоніальні догмати історії цих народів. Вчені піддали сумніву попередні дослідження неєвропейських суспільств, стверджуючи, що у колоніальному контексті звістки про соціальну структуру та функціонування влади в цих культурах найчастіше дослідниками наново винаходилися. Умисно з пропагандистською метою, чи неумисно, через недоліки в методології [11, с. 160-162]. Принс зауважує, що застосування цієї ідеї істориками є важливим методологічним запозиченням європейської історіографії з неєвропейської історії. І для прикладу наводить роботу Девіда Кеннедайна, одного із авторів збірника «Винайдення традиції», в якій вчений спробував переосмислити міфи британської монархії. Зокрема, розглядаючи шляхи зміни та розвитку контексту й виконання королівських ритуалів, Кеннедайн розвінчав образ Англії 1800-х рр. як «модерного», «індустріального», «сучасного» суспільства, що його підтримували соціологи [3, с. 124-191].

В критичних джерелах висловлюється одностайна думка про очевидний вплив на дослідження пам'яті методів теоретиків постструктуралізму. Постструктуралізм атакував концептуальні основи лінійної історичності, утверджуючи думку, що минуле постійно міняє свою форму в дискурсі сьогодення, що є найважливішим елементом культурної практики, і тим самим підвищив інтерес до взаємозв'язку історії, пам'яті та влади. На думку Мішеля Фуко, образ минулого в дискурсі сьогодення не стільки являє собою дійсний образ минулого, що склався на основі спогадів, які збереглися, скільки є реконструкцією цього минулого; він передає нові ідеї, які не мають жодного зв'язку з цим

минулим, але відповідають поточним потребам [14]. У рамках такого історичного аналізу традиція, з її претензією створення історичної спадкоємності, виявляється фальсифікацією.

Ірина Савельєва у статті «Перехрестя пам'яті» [13] зауважує, що у ряді досліджень французьких постструктуралістів семіотичної школи (Ролан Барт, Юлія Кристева, Жак Деррида та ін.) «нав'язування суспільству “буржуазної картини світу” шляхом створення відповідної текстової реальності розглядалося як основна прагматична функція історичних творів, і ця концепція, що поширювалася не лише на тексти, але і на інші знакові системи зіграла важливу роль, що переорієнтує в підході до проблеми соціального запасу знання про минуле». Проте Савельєва висловлює думку, що нова для істориків тема – історична пам'ять – розвивається ними завдяки тривалому активному використанню сучасного інструментарію ряду соціальних і гуманітарних дисциплін, «пов'язаних з проблемами акумуляції суспільством знання про соціальну реальність і можливостями свідомого управління цим процесом». Так, свідчить Савельєва, «нові евристичні можливості для історичних досліджень виникли в результаті розвитку соціологічної концепції знання, згідно якої формування знання є соціальним процесом, а під “реальністю” розуміється все, що вважається реальністю в тому або іншому суспільстві». Потрібна була тільки зміна загальнонаукових акцентів, «внаслідок чого інтерес цілого ряду істориків перемкнувся з ідеологічно насичених текстів на пропагандистські образи і символи».

Таким чином, огляд аналізу інтелектуальних умов, при яких історики почали звертатися до питання пам'яті, наводить на наступні висновки. У 1960-1970 рр. в рамках декількох підходів в філософії та соціально-гуманітарному знанні з'явилися теорії, від яких залишався лише один крок до досліджень проблем історичної пам'яті. Проте слід говорити про більш глибокі загальнонаукові зміни, що зумовили чергову ревізію епістемологічних підстав історичної науки та впровадження такого феномену, як історична пам'ять в історичні дослідження. Спробуємо розглянути ці глобальні епістемологічні зрушення, що призвели до означеної трансформації у мисленні істориків.

Історик Павло Крилов, говорячи про парадигми вивчення неофіційної пам'яті, висловлює важливе, на нашу думку, спостереження про те, що як колись і усна історія, дослідження пам'яті «починалися під знаком опозиції об'єктивістському академічному дискурсу». Соціолог Софія Чуйкіна взагалі пише про те, що «апеляція до “пам'яті” серед дослідників і освіченої публіки зазвичай свідчить про кризу наукового знання» [10].

Поза сумнівом, вивчення усними істориками соціальної пам'яті прожитого досвіду спочатку мало «політичний» відтінок альтернативи. На противагу ідеї про «кінець індивідуума», прибічники цього методу стверджували процес суб'єктивізації в соціальних групах, викликаючи «свідків історії» з нижчих класів, з числа знедолених або переможених, що не мають привілею влади або статусу. Критикуючи шкільну політичну та соціальну історію як спосіб «розуміти і приймати те, яким чином виник соціально-політичний лад, при якому вони [школярі] живуть» [10], цей підхід дозволяв реалістичніше відтворювати минуле, протистояти сталим міфам і штампам, ставити під сумнів «офіційну версію».

Перших усних істориків у 1950-1960-ті рр. здебільшого цікавив запис досвіду так званої «звичайної» робочої людини, жіноча історія чи історія темношкірих, що були не задокументовані чи записані вкрай погано. Усна історія стала важливим джерелом «історії знизу» (напрямок, що зародився в історіографії наприкінці 1960-х рр. [11, с. 39-56]), що було схвалене та підтримане соціальними істориками всього світу. «І до цього дня для усної історії в західноєвропейських країнах характерні як приналежність більшості фахівців до лівого крила політичного спектру, так і їх опозиція офіційним інститутам історичної науки» [10].

З точки зору деяких філософів, варіанти «альтернативної історії» і «історичних викриттів» є свідченням вкорінення у буденній свідомості наших днів концепту «кінця історії». Розгалуження в історії виявляються неймовірно затребуваними масовою свідомістю і стають предметом розгляду як в професійній історії, так і в численних варіантах альтернативної історії і криптоісторії. Проте, нескінченні історичні сенсації вказують не на затребуваність історії в масовій свідомості, а як раз навпаки – на недовіру до «офіційних» версій історії [4]. «Попитом» користуються тільки ті варіанти історії, які руйнують традиційне сприйняття. «Винайдені традиції» в цій ситуації можна сприймати як реалізацію даної тенденції в рамках професійної історії.

В цьому сенсі цікавою є думка філософа та історика Миколи Копосова, який пише про те, що історія сьогодні знаходиться в стані кризи, яка зазвичай вбачається в розпаді «великих наративів». «Поняття загальної історії, що склалося у XVIII ст. [в епоху Просвітництва], виступало як “збиральне” поняття, що узагальнювало окремі приватні історії... Навпаки, в наші дні прогрес

розпався на декілька паралельних ліній розвитку. Безліч темпоральностей замінила єдину темпоральність лінійного історичного часу – часу прогресивного розвитку людства» [8, с. 125].

Отже, сучасну кризу історії Копосов пов'язує з крахом ідеї прогресу, базовою для проекту Просвітництва. Останній ґрунтувався на технократичній вірі в прогрес, «вірі в пізнаваність, пояснювальність і керованість світу. Соціальні науки (і історія як одна з них) глибоко інтеріоризували цю віру. Звідси їх прагнення наблизитися до моделі природничих наук» [8, с. 128]. Але трагічний досвід світових війн та тоталітарних режимів, неможливість пояснити зміну світової економічної кон'юнктури у 1970-ті рр., поступовий занепад, а згодом і крах комуністичної ідеології підірвали віру в можливість управляти історією, відкривши її закони.

Історики змушені були переглядати та змінювати своє бачення власної методології та інтерпретації. Для прикладу, у 1950-ті й 1960-ті рр. економічні і соціальні історики віддавали перевагу в поясненні соціальних змін економічним (марксизм) чи географічним (Ф. Бродель) чинникам, чи демографічним рухам («мальтузіанські моделі»). Починаючи з 1970-х рр., як твердить Джованні Леві (один із теоретиків мікроісторії), історики наголошують на вирішальному значенні стратегій і практик пересічних людей, щоразу стають готовими до визнання «контрфактичності» [11, с. 28, 119-141].

В інших соціальних науках, особливо у соціології, як зауважує Копосов, мають місце паралельні процеси відмови від глобальних теорій: антиструктуралістське повстання, що почалося відходом від функціоналізму в американській соціології 1950-1960-х рр. перейшло в повсюдне заперечення структуралізму, марксизму та психоаналізу у 1970-1980-ті рр. [8, с. 82]. Філософ Вадим Ємелін зв'язує оформлення у кінці 1960-х рр. в самостійну ідейну течію постструктуралізма, як методології культурного аналізу (Ж. Деррида, М. Фуко, Р. Барт), з остаточним розчаруванням «в можливості насильницького перевлаштування світу згідно з “великими історичними проектами” починаючи з проекту Маркса і закінчуючи проектом Маркузе» [6] (про вирішальну роль маргінальних груп в соціально-політичному перетворенні буржуазного суспільства). Паралельно розкладанню глобальних пояснювальних схем розвитку в різних областях гуманітарних досліджень складаються цікаві нові підходи, однак вони не вписуються в жодний загальний проект.

Таким чином, внаслідок розпаду часу прогресу, що «був розпадом усієї системи часових координат ідеології Просвітництва», в гуманітарних дисциплінах в останній третині ХХ століття відбулися глибокі загальнонаукові зміни. Вони виявилися у поступовому відході від лінійних, стадіальних теорій та формуванні принципово нових полів знання. Останні ж засновані на усвідомленні того, що суспільне буття занадто мінливе і набагато складніше, ніж його теоретичні моделі. Важливо, що в історичній науці ці тенденції виявилися найбільш показово. Численні напрями історичної думки останніх двох-трьох десятиліть – постмодернізм, лінгвістичний поворот, нові інтелектуальна та культурна історії, новий історизм, мікроісторія, усна історія, прагматичний поворот – «проголошували або “кінець історії”, або навпаки, її відродження для нового життя, але в сильно зміненому вигляді» [8, с. 120]. Одна з подібних сучасних спроб оновлення історії належить дослідникам історичної пам'яті. В перспективі перед філософами та істориками стоїть задача спробувати зрозуміти цей феномен, оцінити його вплив на прогрес історичної науки. Це, зрештою, дасть відповідь на питання, яке місце досліджень історичної пам'яті в розвитку сучасної історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнаутова Ю. А. Культура воспоминания и история памяти / Ю. А. Арнаутова // История и память: Историческая культура Европы до начала Нового времени / [Под ред. Л. П. Репиной]. — М.: Кругъ, 2006. — С. 47—55.
2. Блок М. Феодальное общество. Том I. Часть первая, книга II. Глава третья. Коллективная память // Марк Блок. Апология истории или ремесло историка; [Перевод Е.М. Лысенко, примечания и статья А. Я. Гуревича]. — М.: Наука, 1986. — С. 150—164.
3. Винайдення традиції / За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера; [Пер. з англ. М. Климчука]. — К.: Ніка-Центр, 2010. — 448 с.
4. Гвоздецкая О. А. Историческая сенсация и недоверие к истории в массовом сознании последних десятилетий / О. А. Гвоздецкая // Эсхатос: философия истории в предчувствии конца истории. — Одесса: ФЛП «Фридман А.С.», 2011. — С. 267—279.
5. Гуревич А. Я. Проблема ментальностей в современной историографии [Електронний ресурс] / Арон Яковлевич Гуревич. — Режим доступа: <http://ec-dejavu.ru/m/Mentalites.html>
6. Емелин В. А. Постмодернизм: в поисках определения [Електронний ресурс] / Вадим Анатольевич Емелин. — Режим доступа: <http://emeline.narod.ru/postmodernism.htm>

© **Маслий О. Н.**

7. Йерушалми Й. Х. Захор. Еврейская история и еврейская память // Йосеф Хаим Йерушалми; [Перевод с англ. Рафаила Нудельмана]. — Москва, Гешарим: Мосты культуры, 2004. — 168 с.
8. Копосов Н. Е. Хватит убивать кошек! Критика социальных наук / Николай Евгеньевич Копосов. — М.: Новое литературное обозрение, 2005. — 248 с.
9. Кром М. М. Историческая антропология. Пособие к лекционному курсу / Михаил Маркович Кром. — СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2010. — 214 с.
10. Крылов П. Обретение исторического слуха: парадигмы изучения неофициальной памяти [Электронный ресурс] / Павел Крылов. — Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2005/74/kry27.html>
11. Нові підходи до історіописання / За ред. Пітера Берка; [Пер. з англ. Т. Портнова, А. Портнов]. — К.: Ніка-Центр, 2010. — 368 с.
12. Рикёр П. Память, история, забвение / Поль Рикёр; [Пер. с франц. И. И. Блауберг, И. С. Вдовина, О. И. Мачульская, Г. М. Тавризян]. — М.: Издательство гуманитарной литературы, 2004. — 728 с.
13. Савельева И. М. Перекрестки памяти / И. М. Савельева // Хаттон П. История как искусство памяти; [Перев. с англ. В. Ю. Быстрова]. — СПб.: «Владимир Даль», 2003. — С. 398—421.
14. Фуко М. Археология знания / Мишель Фуко; [Пер. с фр. С. Митина, Д. Стасова]. — К.: Ника-Центр, 1996. — 208 с.
15. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / Морис Хальбвакс; [Пер. с фр. и вступительная статья С. Н. Зенкина]. — М.: Новое издательство, 2007. — 348 с.
16. Хаттон П. Х. История как искусство памяти / Патрик Хаттон; [Перев. с англ. В. Ю. Быстрова]. — СПб.: «Владимир Даль», 2003. — 424 с.
17. Olick J. K., Robbins J. Social Memory Studies: From “Collective Memory” to the Historical Sociology of Mnemonic Practices / J. K. Olick and J. Robbins // Annual Review of Sociology. — 1998. — Vol. 24. — P. 105—140.

Маслий О. Н. – кандидат педагогических наук, полковник, заместитель начальника по учебной работе Одесской военной академии.

УДК: 167/168:164

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЛОГИСТИКИ

В статье рассматриваются традиционные методологии, применяемые при анализе логистических систем в военной сфере, а также анализируется возможность использования в данных исследованиях синергетического подхода.

Ключевые слова: *военно-экономическая логистика, логистическая система, логистическая деятельность, синергетическая методология.*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЛОГІСТИКИ

В статті розглядаються традиційні методології, що використовуються при аналізі логістичних систем у військовій сфері, а також аналізується можливість використання у цих дослідженнях синергетичного підходу.

Ключові слова: *військово-економічна логістика, логістична система, логістична діяльність, синергетична методологія.*

METHODOLOGICAL BASIS OF MILITARY-ECONOMICAL LOGISTICS

This article explores traditional methodology applied in analysis of logistic systems of military sphere, and it's analyzed an ability of usage of synergetic approach.

Keywords: *military-economic logistics, logistic system, logistic activity, synergetic methodology.*

Общество Украины планирует и заказывает силовым структурам услуги в форме: постоянной